

'Αριστοτέλης

Елински философ, основоположник на логиката като наука и на редица клонове на специалното знание, гениален теоретик на общественото знание, енциклопедичен учен изследовател.

Аристотел е роден през 384 г. пр. Хр. в гр. Стагира (дн. с. Извора в източната част на **Халкидическия полуостров**), в семейство на елински колонисти от о. Андрос. Заради родното му място често е наричан Стагирит. Майка му Фестида е от гр. Халкидика на о. **Евбея**, където наследява имение, в което А. прекарва последните дни от живота си. Баща му Никомах е придворен лекар на македонския цар **Аминта II** (393 - 396 г. пр. Хр.). Има по-голяма сестра Аримнеста и по-малък брат Аримнест, починал рано без да остави потомство. Когато е на 15 години А. осиротява и обучението му е поверено на настойника му Проксен, доста начетен за времето си човек, който го отвежда в **Атина**. Там на 17 години (367 г. пр. Хр.) постъпва в академията на **Платон**, точно по време на появата на съчинението му „Теетет“, наложило траен отпечатък върху развитието на философията. Докато основателят на школата е замесен в политическите борби в Сицилия, тя се ръководи от Евдокс от о. Крит. През 364 г. пр. Хр. Платон се завръща в Атина, след откупването му от робство от негови приятели. Добрите ораторски и аналитични качества на младия А. правят впечатление на неговия учител и между тях се завързва добро приятелство. Академията се ръководи в дух на търпимост и подкрепя на начинанията на учениците. Развитието на А. там е впечатляващо бързо и скоро той става преподавател. В началото на престоя си в нея се придържа към възгледите на своя учител, но постепенно съзряват нови идеи, различни от идейните схващания на основоположника ѝ. От този период е изреча му „Обичам Платон, но по-скъпа ми е истината“. Платон не допуска различията да навредят на добрите им отношения и му предоставя свобода в изследванията и споровете. В академията А. престоява 20 години, от които 17 са тясно свързани с духовно общуване помежду им. Първите му произведения са написани като диалози - „За философията“, „Евдем“ и др. По-късно в „Протрептик или увещание“ това се променя.

Главен проблем на изследване в съчиненията му е въпроса за предмета и характера на философията, и за осъществяването на човешкия идеал. Той набелязва първите елементи на системната критика на учението за идеите. Негово е виждането че, периодичното връщане към едни и същи истини е отличителна черта в историята на човешките цивилизации. Единствено големите превратности в историческото развитие и изконните потребности на научното познание са най-строгите и верни критерии на философските реалности и на намеренията на техните автори.

През пролетта на 347 г. пр. Хр. Платон умира и начело на академията застава сина на сестра му Спевсип. Това е повратен момент в развитието не само на А. Той напуска Атина и, понеже не може да се върне в Стагира, която е разрушена от **Филип II**

Македонски, заминава за Атарней в Мала Азия при тирана Хермий, бивш слушател в академията. Оженва се за доведената му дъщеря Питиада, от която има дъщеря със същото име. Скоро овдовява и се жени втори път за Херпилида, бивша слугиня на жена му, от която има син Никомах.

През 344 г. пр. Хр. се премества в гр. Митилена на о. Лесбос, където завързва близки отношения с Теофраст, който също е напуснал академията. На него поверява възпитанието на сина си. В същата година Хермий е заподозрян в заговор срещу персите и е убит в град Суза по заповед на цар Артаксеркс. Философът е възмутен и изразява своя потрес от случилото се като издълбава надпис върху статуята му в **Делфи**.

През 343 г. пр. Хр. А. получава предложение от македонския владетел Филип II да се заеме с обучението на 13 годишния му син Александър (бъдещият **Александър III Велики**). Филип определя светилището на нимфите до гр. Миеза (ЮЗ от столицата **Пела**) за място на обучението на сина му. В продължение на три години А. въвежда бъдещия цар в проблемите на етиката и политиката, в осмисляне нормите на нравствеността и държавата и го обучава в устните („скритите“) проблеми на философията, предназначени само за тесен кръг от избраници. Обучава го още и по проблемите на природата, практическите въпроси на медицината, и го запознава с най-добрите постижения на художествената елинска литература. Александър поема усърдно нови знания и бързо напредва, но често прекъсва обучението си, за да се заеме с държавни дела по време на походите на Филип. Задоволството си от постигнатото в обучението на сина му Филип изразява като възстановява разрушения от самия него роден град на философа. В 336 г. пр. Хр. обаче, царят е убит на сватбата на дъщеря си. А. напуска царския двор и се завръща в Атина, и понеже е невъзможно да се върне в академията, през 334 г. пр. Хр. (на 50-годишна възраст) основава своя философска школа, която нарича Ликей по името на местността, където е изградена. Известна е под името **перипатетическа школа**, а последователите ѝ са наричани **перипатетици**, заради алеите (перипатой), по които в разходки се провеждат беседите и споровете. Дейността в нея е по-добре организирана от вече познатите научни общества. Провеждат се вечери с беседи, наричани **симпозиуми**. Обучението се осъществява под две основни форми. Първата е **езотерическа** (или акроатическа) и се практикува сутрин. Тя е предназначена за избрани или по-напреднали ученици (слушатели). Втората е **екзотерическа** и се практикува в следобедните и вечерните часове. Предназначена е предимно за начинаещите и за тези с по-ограничени знания, но е достъпна за всички. Предметът ѝ на обучение са диалектиката и риториката. Целта е да се изтъкне, че е недопустимо мъдростта да остава ням свидетел, ако посредствеността взема думата и налага своето гледище, че нищо не оправдава един мъдър човек, ако поради страх от непредвидени последствия или други причини мълчи [*Diog. Lart. 5,2-3; 5, 28*]. Двата подхода - езотерическия и екзотерическия (теоретическия и практическия), преследват две цели: **истината**, достижима чрез средствата на аналитиката и истинската философия, и **вероятността**, която се постига чрез диалектиката и риториката.

Под ръководството на А. Ликейт се превръща в стожер на логиката и аналитично-теоретическия дух на научното изследване. През 323 г. пр. Хр. обаче, нормалният ход на нещата е затруднен от мистериозната смърт на Александър III във Вавилон. Започват ожесточени борби за власт и наследяване на престола. Въпреки че постоянно се старае да избягва намеса в политическите дела и често в писма критикува своя ученик□ Александър III за жестокостта, с която налага волята си, А. е обвинен от жреца Евримедонт в неспазване на **елевзинските тайнства** на **Деметра**, за химна, който съчинил в чест на Хермий и за надписа върху статуята му в **Делфи**. Опасявайки се, че може да последва съдбата на Сократ, философът поверява Ликей и библиотеката си на своя ученик Теофраст от Лесбос, освобождава робите си и предвидливо напуска Атина. Заселва се в гр. Халкидика на о. Евбея, но не след дълго време на 7 март 322 г. пр. Хр. умира при неясни обстоятелства. **Диоген Лаерций** предава две версии за смъртта му. Първата, че причината е болен стомах, понеже дълго време страдал от това, и втората - поради безизходицата, в която попаднал, се отравя с аконит.

Заради неговите постижения А. често е определян като Александър Македонски на философията. Той изучава почти всички проблеми в развитието на природата и обществото, въвежда терминология, използвана и днес в научните среди. Популяризира много философски въпроси в диалози недостигнали до нас. Съчиненията му по логика са обединени в т. нар. „Органон“. Основното му философско съчинение е „Метафизика“. Съхранени са няколко лекции и много трактати. Стреми се да преодолее идеализма и дуализма на своя учител Платон и на механичния материализъм на **Демокрит**. Основоположник е на геоцентризма, господстващ до времето на Коперник. Автор е на: „Метафизика“, „Органон“, „Категории“, „Първа и Втора Аналитика“, „Атинската полития“, „Топика“ и др.

Извор за историята на обществото за древните са много негови трактати за история на държавата, обединени в Аристотелев „корпус“, състоящ се от 158 „Политии“ на гръцки полиси и негръцки държави, от които е оцеляла само една - „Атинската полития“.

На български език е превеждан от Г. Кацаров („Атинската държавна уредба“, 1904), проф. Ал. Ничев („За поетическото изкуство“, 1975; „Реторика“, 1986), проф. Р. Радев („За душата“, 1979), Ив. Христов („Категории“, 1992), Т. Ангелова („Никомахова етика“, 1993), Цв. Панициду и Х. Паницидис („Атинска полития“)

□ **Веселка Манавска**

□

Литература:

Радев, Р. Аристотел. София, 1988